

ŞİİR MECMUALARININ KAYNAKLARI ÜZERİNE

*Mehmet GÜRBÜZ**

ÖZET

Mecmualar, Osmanlı okur-yazarları arasında özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda moda olmuş bir edebî üretim biçimidir. Bu tür eserlerin şekil, içerik özellikleri ve tertip biçimleri için geleneğin belirlediği herhangi bir ölçüt bulunmamaktadır. Son derece sistematik bir şekilde tertip edilmiş mecmualarla birlikte farklı ilgi alanlarına ait birbirinden bağımsız bilgilerin son derece düzensiz bir biçimde kaydedildiği mecmualar da mevcuttur. Bu şekilde herhangi bir ölçüte bağlı olmaksızın tertip edilen mecmuaların tanımlanması, sınıflandırılması, incelenmesi, hatta bunlara ilişkin bir inceleme yönteminin geliştirilmesi başlı başına bir problem durumundadır. Bunlardan başka farklı bilimsel disiplinlerin ilgi alanlarına giren metinlerin/kayıtların günümüz okuyucusuna nasıl aktarılacağı ve bu bilgilerin güvenilir olup olmadıkları meseleleri de konuyla ilgili başlıca sorunlardandır.

Bu makalede şiir mecmuaları merkeze alınarak sınırlı ölçekteki malzeme üzerinden bir mecmua mürettibinin eserini oluştururken ne tür kaynaklardan yararlandığı araştırılmaya çalışılacaktır. Mecmuaların içerdikleri bilgiler bakımından güvensiz eserler olduğu yolundaki yaygın kanı bu tür bir araştırmayı gerekli kılmaktadır. Mecmualardan yararlanılarak hazırlanmış kimi çalışmalarda eserdeki bilgilerin araştırmacıları yanlışlığa sürüklemesi bu kanaatin oluşmasında etkili olmuştur. Mecmuaların oluşum sürecinde, sözlü gelenekte dolaşıma girmiş olan malzemenin de etkin bir şekilde kullanılmış olması bu tür yanlışlıkların en önemli nedenlerindedir. Ancak bu noktada bütün mecmuaların aynı şekilde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Meselenin bu boyutunun araştırılması, mecmuaların edebiyat araştırmalarındaki işlevselliği üzerinde yeniden düşünmeyi gerekli kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: mecmua, şiir, biyografi, bilgi kaynağı, bilgi güvenilirliği

RESOURCES OF POETRY PERIODICALS

ABSTRACT

The magazines are kind of literature production fashioned especially in 16th and 17th century among Ottoman literates. There are no criteria determined by tradition for content, shape features and form of order. There are also magazines having irregularly recorded independent information from different area of interest together with

* Okt. Bozok Üniversitesi Türk Dili Bölümü, El-mek: meingurbuz@hotmail.com

systematically organized magazines. It is individually problem to define, classify, examine and even develop a method for examination of the magazines organized without depending on any criteria. Except for these, the problems related to this issue also include how inform today's readers of the texts/records from different area of interest of scientific disciplines, and whether or not such information is reliable.

In this article, we try to understand from what kind of sources we benefit while creating a work of magazine arranger on material in limited scale by centralizing the poem magazines. It is necessary to make this kind of research because of common opinion that magazines are unreliable works in terms of information in it. Misleading the researcher from the works in some studies which has been prepared by utilizing magazines is effective in creation of this opinion. The most important reason of this mistake is that the material in circulation in verbal traditional is effectively used during the preparation of magazines. However it is another issue whether or not we assess all magazines in the same way in this point. The research of this dimension of the issue requires us to rethink on functionality of literature researches of the magazines.

Key Words: magazine (poetry periodical), poetry, biography, resource of information, reliability of information

Edebî gelenek, divan, mesnevi, tezkire gibi yazılı eser biçimlerinden farklı olarak mecmualar için herhangi bir şablon belirlememiştir. Bu itibarla her mecmua, tamamen mürettibin kişisel zevkince belirlenmiş olan yeni ve farklı bir formda üretilmiştir. Eserin içeriğinin ne olacağı, şekil özellikleri bakımından nasıl tasarlanacağı tamamen mürettibin tercihinine bağlıdır¹. Nitekim kütüphanelerde bulunan mecmualara bakıldığında bu tür eserlerin edebiyat, tarih, coğrafya, tıp, gökbilimi, dinî bilimler gibi günümüzde bilim dalı olarak kabul edilmiş hemen her alandan metinleri ya da kayıtları düzenli ya da karmaşık bir biçimde barındırabildiği görülmektedir. Yine şekil özellikleri bakımından da son derece özen gösterilerek sistematik bir biçimde hazırlanmış mecmuaların yanında oldukça düzensiz, karmaşık mecmuaların da bulunduğu bilinmektedir.

Mecmuaların esere özel bu serbest formu, okur-yazar olan herkese eser oluşturma imkânı tanımıştır. Ortalama insan tipine karşılık gelen mürettepler de herhangi bir kayda bağlı olmaksızın ihtiyaç duydukları, beğendikleri, üzüldükleri, önemsedikleri şeyleri bu eserlere kaydetmişlerdir. Genel olarak devletin resmî tarihini, iktisadî durumunu, tıbbî literatürünü vb. ilgilendirmeyecek kadar kişisel olan bu kayıtlar, bu defterleri tutan bireyi, dolayısıyla da onun içinde yaşadığı toplumu daha dolaysız bir pencereden gözlemlene imkânı sunar. Bu kayıtlar kimi zaman yanlış da olsa ve gerçeklerle de çelişse toplumun kabullerini yansıttığı için değerlidir. Ancak bir taraftan böylesine eşsiz bir imkân sunan bu serbestlik diğer taraftan -kimi zaman- kaynakları önemsemeyen bir derleme anlayışını da beraberinde getirmiştir. Böyle bir anlayışla oluşturulan mecmuaların

¹ Acaba gelenek, derleyiciyi tamamen özgür bırakan tam da böyle bir belirsizliği/kuralsızlığı mecmua formu olarak benimsemiş olabilir mi?

varlığı, bir metnin neşri yapılırken² veya yazarı/şairi tespit edilmeye çalışılırken mecmuaların kaynak olarak kullanılıp kullanılmayacağı meselesini gündeme getirmiştir.

Bilimsel çalışmalarda herhangi bir eserin kaynak olarak kullanılabilmesi için güvenilir bilgiler sunması gerekir. Mecmualar için de durum böyledir. Karmaşık yapılarına ilave olarak mecmuaların tamamen sözlü gelenekte dolaşımda olan anlatılardan oluştuğu düşüncesi, kimi mecmuaların birden çok derleyici tarafından oluşturulması sebebiyle tutum farklılığı görülmesi gibi etkenler, bu tür eserlerin tamamen güvenilir kaynaklar olduğu inancını doğurmuştur. Mecmuaların kaynak olarak kullanıldığı kimi bilimsel çalışmalarda buradaki bilgilerin araştırmacıları yanıltması da mevcut inancı kuvvetlendirmiştir. Bununla birlikte kimi mecmualardaki kayıtlar, bazı müretteplerin mecmualarını tertip ederken kaynak kullanmayı önemsediklerini hatta eserlerine aldıkları bilgilerin doğruluğunu bir ya da birkaç kaynaktan teyit etme yoluna gittiklerini göstermektedir. Ancak mecmualarda sebab-i telif bölümü oluşturma anlayışı olmadığından -sadece birkaç mecmuada böyle bir anlatı olduğu bilinmektedir- bu yolda bulabildiğimiz örnek sayısı sınırlı kalmıştır.

Eğirdirli Hacı Kemal, *Câmiü'n-Nezâir*'in dibacesinde “Bu zikir olunan şuarânın ben dahı ol dîvânlarına nazar idüp her birinin dürr-i meknûn gibi kelimâtların görüp radiyallâhü teâlâ anhüm diyüp elfâz-ı ibârâtlarına özümüz teslim kılduk. Pes eyle olsa her birinün dîvânlarından niçe yâdigârlarından bir mikdâr ebyâtın zabt idüp bir araya cem idüp mertebesi üzere yazdum. Hurûf-ı teheccî üzre nazîrelerin elhak niçe müddet buna cidd-i belîğ ve cehd-i bî-dirîğ idüp elhamdü li'llâh zuhûra getürdüm ve ismin *Câmiü'n-Nezâ'ir* kodum.” (İnce 1985, 1) ifadeleriyle nazire mecmuasını meydana getirirken şiirleri, bizzat şairlerin divanlarından seçtiğini ifade etmektedir. Yine *Ahdî Tezkiresi*'nde Sabrî Çelebi'nin bugün kayıp olan mecmuasını “Ebyât-ı şuarâ-yı mütekaddimîn ve kelimât-ı fuzelâ-yı müteahhirînün dîvânların tetebbu” ederek meydana getirdiği bilgisi vardır (Solmaz 2005: 378).

Son dönem müretteplerinden Recâîzâde Ahmed Cevdet, *Nevâdirü'l-Âsâr Fî Mütâla'ati'l-Eş'âr* adlı derlemesini yaparken aynı şekilde yazılı kaynaklardan yararlandığını (Recâîzâde Ahmed Cevdet 1998: 2), Bursalı Mehmed Tâhir de *Müntehât-ı Mesâri' ve Ebyât* adlı derlemesinde şiirlerin doğru şekillerini ve kime ait olduklarını tespit etmek için çaba sarf ettiğini (Bursalı Mehmed Tahir 1997: 1) belirtir.

Oldukça hacimli bir mecmua sahibi olan Ahmed bin Musa, hatime bölümünde eserini hangi beklentilerle ve hangi yöntemlerle tertip ettiğini anlatır. Buna göre kendisinin de dâhil olduğu ma'ârif ile ma'rûf olan ahababın sohbet meclislerinde yârân mâbeyninde söylenen dürr-i kelimât-ı ulûmun derc edilmesini mecmuasının tertip yöntemi olarak kaydeder (Kafadar 2012: 48). Bu ifadelerden mecmuanın oluşumunda sözlü gelenekte dolaşımda olan malzemenin de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Telif bir eser meydana getirirmiş gibi tek kaleminden çıkma bir mecmua oluşturmayı önemsendiğini vurgulayan mürettip -buna aykırı olarak-, “nüsha bulmaga ... sa'y-ı belîğ” etmesi şartıyla Anadolu kazaskeri kâtiplerinden Eğrikapılı Cildî Çelebi ile ortaklaşa bir mecmua tertip etme konusunda anlaşırılar (Kafadar 2012: 48). Bu durum, mecmualara alınacak metinlerin yazımında doğru kaynağa ulaşmanın önemsendiğinin bir göstergesidir. Ancak sebab-i telif anlatısında bu durumu vurgulayan Ahmed bin Musa da diğer mecmua mürettepleri gibi eserinde hangi metnin hangi kaynaktan alındığını belirtmez.

² Örneğin; bir şairin divan nüshalarında da bulunan bir şiirin orijinal biçiminin tespitinde mecmualardaki hâlinin dikkate alınıp alınmayacağı ya da nüsha(lar)da bulunmadığı hâlde mecmualarda bulunan şiir(ler)inin neşri yapılan divan metnine dâhil edilip edilmeyeceği, dâhil edilse bile bunların eserin hangi kısmında yer alacağı (nüshalara dayanarak oluşturulan metnin içerisinde mi yoksa bu metinden ayrı olarak farklı bir başlık altında mı bulunacağı) gibi meseleler bu çerçevede değerlendirilebilecek sorunlardır.

Ancak kimi mecmualarda müretteplerin şiirlerin kaynaklarını belirttikleri görülmektedir. 06 Hk 3624 numaralı cönkün 103. sayfasında yer alan üç matla beyti için “Atık bir mecmuadan istinsâh olunmuşdur” şeklinde bir kayıt düşülerek beyitlerin başka bir mecmuadan alındığı belirtilmiştir. Yine aynı cönkün 105-106. sayfalarında yer alan müseddesin Mehmed Tevfik’in *Mecmua-i Edebiyye*’sinden alındığı bilgisi vardır.

Zeynep Altok da nazire mecmuaları üzerine yaptığı çalışmasında mecmuaların başka mecmualara kaynaklık ettiği yönünde bir tespit bulunur. Altok, Edirneli Nazmî’den sonraki nazire mecmualarının birbiriyle benzeştiğini, içeriklerinin birbirinden alındığını ve zamanla diğer mecmua müretteplerince geliştirildiğini savunur (Altok 2012: 152-153).

Hüseyin Ayvansarayî’nin de yukarıdaki doğrulama yöntemlerinden farklı olarak 224 şairin 527 şiirini içeren na’t mecmuasını tekke tekke dolaşarak oluşturduğu, *Vefeyât-ı Ayvansarayî*’deki örneklerin % 90’ını da bu na’t mecmuasından aldığı bilinmektedir (Kütük 2012).

Bu örnekler, en azından bazı mecmua müretteplerinin doğru bilgiye ulaşmayı ve doğru metni kaydetmeyi önemsediklerini ve bu yolda da ciddi bir araştırma yaptıklarını göstermektedir. Bu süreçte divan nüshaları, tezkireler ve başka mecmualar gibi yazılı kaynakları etkin bir şekilde kullandıkları anlaşılmaktadır

Bazı mecmualarda ise yukarıdaki durumu aşan bir biçimde esere alınan örneklerin bir ya da birkaç kaynaktan kontrol edildiği görülmektedir. XVI. yüzyıl şairlerinden Kâbilî’nin Millet Kütüphanesi 34 AE Manzum 744-745 numaralara kayıtlı olan ve sevgilinin güzellik unsurlarının işlendiği beyitleri topladığı *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş’âr* adlı matlalar mecmuasında bu çerçevede değerlendirilebilecek çok sayıda örnek yer almaktadır. Örneğin; 78b sayfasında yer alan beytin³ başlığı, öncelikle Necâtî’ye işaret eder şekilde “Ve lehû” yazılmış, ancak daha sonra üzerine “Revânî” yazılmıştır (Gürbüz 2011: 575). İlk bakışta bu durum mürettibin dikkatsizliği gibi görünse de söz konusu beytin (dolayısıyla da şiirin) her iki şairin divanında da yer alması (bkz. Necâtî Beg Divanı, G 14/1, s. 153; Revânî Divanı, G 10/1, s. 266) mürettibin yararlandığı kaynaklarda da böyle bir karışıklığın yaşandığını göstermektedir. Kâbilî bu durumda kendince bir tahkikat yaparak şiirin Revânî’ye ait olduğunu tespit etmiştir. Zira *Revânî Divanı*’nda bulunan bir sonraki beyit için “Ve lehû” başlığını koymuştur.

Nüşanın 2b sayfasında yer alan beytin⁴ başlığı olarak öncelikle “Şevkî Efendiyyü’l-kâzî” yazıldığı hâlde üzeri çizilerek “Necâtî” yazılmış ve yanına “sah(îh)” kaydı düşülmüştür. Şiirin *Necâtî Bey Divanı*’nda yer alıyor olması (bkz. Necâtî Beg Divanı, G 18/1, s. 155) mürettibin meseleyi araştırdığını göstermektedir.

Yine 10b sayfasında yer alan beytin⁵ başlığı olarak öncelikle “Emrî Efendi” yazılmış ancak daha sonra üzerine “Sırrî” yazılarak yanına “sah(îh)” kaydı düşülmüştür. Şu hâlde -özellikle de beytin *Emrî Divanı* içerisinde bulunuyor olmasıyla birlikte (bkz. Emrî Divanı, MK 268/1)- beytin kime ait olduğu konusunda bir belirsizlik olduğu anlaşılmaktadır.

Bu gibi örneklerin yanında mecmuaya alınan şiirlerin de divan nüshalarından hareketle tashih edildiği görülmektedir.

³ Söz konusu beyit şudur:

1606 Geh cefâ geh cevır geh nâz oldı çünkim hû sana
Bî-vefâ dil-dâr imişsin dostum yâ hû sana

⁴ Söz konusu beyit şudur:

39 Yüzün görene irse n’ola la’l-i şeker-hâ
Erzân olur ey şehd-dehen Ka’bede hurmâ

⁵ Söz konusu beyit şudur:

265 Nükte-perdâz-ı suhendür la’l-i şeker-hâlaruñ
Sözleri ‘aksinedür hep tûtî-i gûyâlaruñ

Yine bunlardan farklı olarak bazı örnekler, mecmua müretteplerinin farklı şekillerde tezkirelerden de yararlandıklarını göstermektedir. Kâbilî'nin *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr* adlı mecmuasında yer alan 3568 numaralı matlaın⁶ şairi olarak Sa'yî yazılmış ancak hemen yanına, yine aynı kaleminden çıktığı anlaşılan "Kınalı-zâde tezkîrede Sırrî-i Tırabzonî yazar" notu eklenmiştir. Bu örnek, mürettibin verdiği bilginin doğruluğunu araştırdığını göstermektedir. Ancak mürettibin araştırmasını burada bırakmadığı da anlaşılmaktadır. Tezkîrede böyle bir bilgiyle karşılaşmasına rağmen verilen bilgiyi başka kaynaklardan araştırmış ve yanlış bularak beytin başına "Sa'yî Fermâyed" başlığını koymuştur. Fakat yine de bir ihtiyat kaydı olması için *Hasan Çelebi Tezkiresi*'nde karşılaştığı bilgiyi eserine kaydetmiştir.

Mecmualarda tezkirelerin kaynak olarak kullanımına bir örnek de Tekirdağlı Şehrî'nin mecmuasıdır. Söz konusu mecmuada divan sahibi olmayan şairlerin şiirlerine, özellikle Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin *Tezkîretü's-Şu'arâ*'sında ve Kâfzâde Fâizî'nin *Zübdetü'l-Eş'âr*'ında rastlanması ve *Tezkîretü's-Şu'arâ*'daki şairlerin alfabetik sırasıyla mecmuadaki şairlerin sıralamasında benzerlik görülmesi, Şehrî'nin öncelikle bu tezkîreden yararlandığını göstermektedir (Bardakçı 2002: 18-19).

Şiir mecmualarında yer alan şair biyografilerinin⁷ çoğunlukla tezkirelerle örtüşmesi de müretteplerin tezkireleri kaynak olarak kullandıklarına işaret etmektedir⁸. Biri, Bursa (İnebey) Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi 2276 numarada, diğeryse İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 739 numarada olmak üzere iki nüshası bulunan *Mecmua-i Letaif* adlı şiir mecmuasında bu türden pek çok örnek bulunmaktadır (bkz. Atik Gürbüz 2012). Öyle ki hemen hemen bütün şairleri, mecmuada tanıtıldığı şekliyle tezkirelerde görmek mümkündür. Bunlardan dikkat çekici birkaç örnek vermek meseleyi daha anlaşılır kılacaktır. Eserin 179b sayfasında bulunan Nihânî hakkında yazılan "Nihânî Dil-ber-i Ubeydî-i Kâzî" (Atik Gürbüz 2011: 973) şeklindeki başlık, tezkirelerin verdiği bilgilerle örtüşmektedir. Şair hakkında *Ahdî Tezkiresi*'nde verilen; "Ubeydî'nin has talebesidir. Ubeydî kendisine âşık olmuş ve birçok gazel söylemiştir (Solmaz 2005: 294)." şeklindeki bilgiler de bu yöndedir.

Yine Siyâmî'ye ait şiirlerin başlıklarından seçerek ve kısaltarak buraya aldığımız; "Siyâmî-i Bed-Eş'âr Gidi-i Meşhûr Kast-ı Güzâr (Atik Gürbüz 2011: 213), Kâ'il-i Eş'âr-ı Nâ-hemvâr

⁶ Söz konusu beyit şudur:

3568 Şehâ tîg-i gamuñ kesmek dilermiş bendeni senden
Beni gam öldürür şimden girü ümmîdi kes benden

⁷ Makalenin şair biyografilerinin kaynaklarına odaklanan bu bölümü, Prof. Dr. Haluk İpekten hatırasına 01-03 Temmuz 2011 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen VII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu'nda sunduğum "Mecmualardaki Biyografik Bilgilerin Kaynakları" başlıklı bildirdiden kısaltılarak alıntılanmıştır.

⁸ Hangi amaç ve yöntemle hazırlanırsa hazırlansın şiir mecmuaları her şeyden önce yazdıkları dönemin sanat anlayışını ve estetik zevkini yansıtır. Bunun için de o döneme kadar yazılmış/söylenmiş olan şiirler içerisinde bu zevke en uygun olanları seçerler. Başlangıçta mecmuaların içeriğini müretteplerin yaşadıkları dönemden şairler ve şiirleri oluştururken sonraki yüzyıllarda sanat ve şiir anlayışının gelişimine ve değişimine paralel olarak başlangıçtan mecmuanın tertibine kadar olan süreçte yetişmiş şairler ve şiirleri de bu kapsama girmiştir.

Bu yöntem farklılığına bağlı olarak verilen bilgilerin kaynağı da değişmiştir. Mürettepler kendi dönemlerinde yetişmiş şairler hakkındaki bilgileri çoğunlukla doğrudan kendi tanışıklıklarına dayandırarak verirler. Zira bir kısım mecmualar, müretteplerin kendilerinin de dâhil olduğu bir edebî muhiti konu edinir. Çoğunlukla akraba veya arkadaşlık ilişkisi üzerine kurulmuş olan bu edebî muhit içerisinde söylenen şiirlerden yapılan seçmelerle mecmua meydana getirilir. Bu şekilde tertip edilen bir mecmuada şairler hakkında verilen bilgiler işte bu tanışıklığa dayanır ve bu yolla oluşturulan biyografiler son derece canlı ve renklidir.

Bu durum tezkirelerdeki değişimle tamamen aynıdır. XVI. yüzyıl tezkireleri çoğunlukla kendi dönemlerinin şairlerini ele alırken sonraki yüzyıllarda en başından başlayarak şair seçimi yapılmıştır. İlk tezkire örneklerinde şairler hakkındaki bilgiler ya kendilerinin ya bir akrabalarının ya da bir arkadaşlarının tanıklığa dayandırılarak verilmiştir. Burada tezkirecilerin bizzat ulaşamadıkları şairlerden mektup yoluyla bilgi almaları ve biyografileri bu mektuba dayandırmaları hatırlanmalıdır. Sonraki yüzyıllarda ise önceki tezkirelerin kaynak olarak kullanılması yaygın olarak görülen yöntemdir.

Nazm-ı Ebyât-ı Mühmel ü Murdâr A'nî Siyâmî-i Gidi-İştihâr (Atik Gürbüz 2011: 359), Gidi-i Nâ-Pâk Esîr-i Efyûn u Tiryâk A'nî Siyâmî-i Bed-Eş'âr (Atik Gürbüz 2011: 517), Siyâmî-i Remmâl-i Yâve-gû (Atik Gürbüz 2011: 747), Siyâmî-i Remmâl Kast-ı Güzâr-ı Gidi-i İştihâr bî-'Âr u Bed-Eş'âr (Atik Gürbüz 2011: 540), Musannif-i Risâle-i Mühmelât Mü'ellif-i Kütüb-i Herzevât Nâzım-ı Nazm-ı Nâ-Hemvâr-ı Terzîk Kâ'il-i Nazîre-i Şi'r-i Bî-Ma'nî-i Kaygusuz Abdâl 'Atîk-i Mülâzım-ı Der-i İblîs Mûteharrik-i Meker ü Telbîs Gidi-i Merdûd-ı Şehr-i Telbîs Dürûg-ı Kûy-ı Meşhûr Remmâl-i Mezmûm-ı Mezkûr Vassâf-ı Kahbe vü Âb-ı Vâdî-i Kâsım Paşa Meddâh-ı Evzâ'-ı Kekezât-ı Kalata Ya'nî Siyâmî-i Kec-Tab' u Bed-Şi'r ü Bed-İnşâ (Atik Gürbüz 2011: 776), Ekl-i Berş ü Efyûn Zemmâm-ı Şarâb-ı Gülgûn Kâ'il-i Şi'r-i Nâ-Mevzûn Mâ'il-i Sihir ü Efsûn Şâ'ir-i Herze-Güftâr Nâzım-ı Mühmel-Eş'âr Nazîre-Gûy-ı Dâstân-ı Âhû Münşî-i Mühmelât u Terzîk-Gû Ferzend-nâme-i 'Acûze-i Zindânî Ya'nî Siyâmî-i Mahabbet-i Şeyh-i Şeytânî (Atik Gürbüz 2011: 786)" şeklindeki tanıtımlar, *Ahdî Tezkiresi*'nde verilen şu bilgilerle örtüşmektedir:

"Galata'dandır. Dervîş-nihâd ve nîk-nijâd kimse geçinür. Hadd-i zâtında echel-i enâsdan bir câhil birisi iken kendüye bir mertebede i'tikad gelmişdür ki meşâyih-i 'âlî-mikdâra irşâd itmekde pîr-i kâmil ola. Keyfiyyet-i hâlinden bir şemme zikr olunur; ol nûr evvelâ tâzîlikde terk-i 'alâyık-ı dünyevî itmegi sûret idüp arzû-yı sefer-i uhrevî-i cennet kilup hânkâh-ı Şeyh İbrâhîm'e varmış. Bir mikdâr zamân tasfiye-i kalb kilmaga sâlik olup ve müridân-ı cihân içre zemzeme bırakmış ol bâbda hayli keşf ü kerâmete mâlik olmuş. Âhir ber-mukteza-yı nefis arzû-yı diyâr-ı Rûm idüp gelmiş. Mezkûr İstanbul mukâbelesinde olan Kâsım Paşa dimekle meşhûr bir kasabada karâr kılmış. Zâhîren 'ilm-i remilden vâkıf u habîr ve zamîr bilmede bî-nazîr geçinüp günde bir kaç dînâr hâsil idüp bezl-i erbâb-ı dil itmeden hâlî degüldür ve tabî'at-ı şî'riyyesi bir mertebede su gibi cârî vü revân şâ'irdür ki bir gicede beş yüz beyt dimege kâdirdür. Zîrâ ki sâir erbâb-ı nazm gibi ma'ânî bulmaga mukayyed degüldür ve ekser-i şî'ri bî-ma'nâ vâkî' olmuşdur. Ahyânen eger bir beyitte ma'nâ bulunsa hiç şüphe vü şâ'ibe yok ki gayri kimseden çalmışdur. Niteki hakkında bir kıt'a-i rengîn mânend-i dürr-i semîn Sadrî dimişdür. Kıt'a:

Şâ'irüm diyü alursun biregü ma'nîlerin
Be Siyâmî niye iki nef'î bu nakkâllıgun
Çeşm-i tâtârını vâsf eylemeden cânânun
Yeg idi sana göreydün yine remmâllıgun

Zurafâ-yı rûzgâra mâhfî olmaya ki mukaddemâ şehr-i İstanbul'da bir remmâl-i bî-'âr bir tatar-ı bed-girdârı uygunsuz bir vaziyette basılıp ol mef'ûlün fi'l-i mühmeli beyne'n-nâs darb-ı mesel olduğına binâen mezkûr remmâlün dahi hasb-i hâlî vâkî' olmada ziyâde münâsib düşmüşdür ve mezkûr mesnevî bahrinde peyrev-i Ma'nevî olup yüz pâre kitâb ve elli dîvân tesvîd itmişdür. Lâkin cümlesinden bir beyt sahîfe-i zuhûra gelüp meşhûr olmamışdur... (Solmaz 2005: 206)"

Bu örneklerde mürettibin bilgileri tezkirelerden almadığı, Siyâmî'yi ve diğer şairleri tanıdığı hatta onlarla aynı arkadaş zümresinden olduğu düşünülebilir. Bu durumda da mecmuanın en azından tezkireler kadar güvenilir bir kaynak olduğu sonucu ortaya çıkar.

SONUÇ

Geleneğin tertibi için herhangi bir kural belirlemediği mecmuaların şekil ve içerik özellikleri, mürettiplerin bilinç düzeyleriyle, eser karşısındaki tutumlarıyla ve derlemeyi yaparken takındıkları tavırla belirginleşir. Kimi mürettipler "belki bir eser oluşturma gayesi bile

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

gütmeksizin” beğendikleri her türden bilgiyi, düzenlemeden, tasnif etmeden ve kaynaklardan doğruluğunu teyit etmeden rastgele kaydederek. Ancak bütün müretteplerin eserlerini aynı tavırla oluşturdukları söylenemez. Bazı mecmualarda derleyicinin düzenli bir eser meydana getirme çabası içerisinde olduğu daha ilk bakışta sezilir. Zira mürettip bu bilinçle eserin başından sonuna kadar düzenli, sistemli ve tutarlı bir yöntem izlemiştir. Onların bu tavırları, tuttıkları kayıtların, verdikleri bilgilerin doğruluğu konusunda da belirleyici olmuştur. Eserini böyle bir tavırla oluşturan mürettibin verdiği bilgiler ve yaptığı seçimler noktasında daha dikkatli ve özenli davranmış olması gerekir. Ancak bu, şekil bakımından düzenli olan mecmuaların verdikleri bilgilerin mutlaka doğru olacağı ya da düzensiz mecmualarda yer alan bilgilerin tamamen yanlış olduğu anlamına gelmez. Tertibi özenli olmayan mecmualar da verdiği bilgiler bakımından değerli olabilir ve doğru bilgiler içerebilir. Mevcut durumda bütün mecmuaların aynı koşullarda üretilmediği ön kabulüyle mecmuanın genel durumuna, tertibindeki özene/özensizliğe bakılarak mecmuanın güvenilirliği konusunda genel bir fikir sahibi olunabilir. Ancak bu konuda kesin bir kanaate varabilmek için en azından birkaç farklı bilginin kaynaklarla karşılaştırılması gerekir. Ayrıca unutmamak gerekir ki bir mecmuayı ya da başka bir eseri, içerdiği malzeme bakımından “değer”lendirmede, araştırmacının yetkinliği etkili olacaktır.

Bu makalede kimi mecmualarda yer alan kayıtlardan hareketle şiir mecmuası derleyicilerinin hangi kaynaklardan yararlanmış olabilecekleri tartışılmıştır. Eldeki verilerden hareketle en azından bir kısım müretteplerin mecmualarını tertip ederken kaynak kullanmayı önemsedikleri hatta eserlerine aldıkları kayıtları bir ya da birkaç kaynaktan teyit etme yoluna gittikleri anlaşılmıştır. Bu süreçte divan nüshaları, tezkireler ve başka mecmualar gibi yazılı kaynaklardan seçme faaliyetinde ya da derlenen şiirlerin kontrolleri sırasında yararlandıkları görülmüştür. Mecmualara böyle bir dikkatle bakmak bu yönde yeni örneklerin ortaya çıkmasının önünü açabilir.

KAYNAKÇA

- ALTOK Zeynep (2012). “Nazire Mecmualarına Tarihselci Bir Yaklaşım”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, (Haz.: Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım), İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 135-155.
- ATİK GÜRBÜZ İncinur (2011). **Mecmûa-i Letâif**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ATİK GÜRBÜZ İncinur (2012). “Şiir Mecmualarının Biyografik Değerine Dair Araştırmalara Ek”, **Türklük Bilimi Araştırmaları (TUBAR)**, Güz, S. 32, s. 147-157.
- BARDAKÇI Ramazan (2002). **Bir Şiir Mecmuası ve Divan şiirinde Mazmun Kavramı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1997). **Müntehabât-ı Mesâri’ ve Ebyât**, (Haz. O. Kemal TAVUKÇU), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Cönk (tsz.), Ankara Milli Kütüphane, Yz. 06 Hk 3624
- GÜRBÜZ Mehmet (2011). **Kâbilî’nin “Sultân-ı Hûbâna Münâsib Eş’âr” Adlı Şiir Mecmuası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İNCE Ferit (1985). **Eğridirli Hacı Kemal – Câmî’ü’n-Nezâ’ir (Bayezid Genel Kitaplığı No: 5732, 455 yaprak) 1-35 Yapraklardaki Şiirlerin Çeviri Yazısı**, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

- KAFADAR Cemal (2012). “Sohbete Çelebi, Çelebiye Mecmua”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, (Haz.: Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım), İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 43-52.
- KÜTÜK Rıfat (2012). “Osmanlı Şiirinin Hazinesi: Mecmualar ve Cönkler Çalıştayı”, 30.06.2012, Ankara.
- MORKOÇ Yasemin Ertek (2003). **Eğirdirli Hacı Kemal’in Câmîü’n-Nezâir’i: Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.
- PAIĆ-VUKIĆ Tatjana (2012). “Bosna Mecmualarına Bir Yaklaşım”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, (Haz.: Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım), İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 53-71.
- Recâzâde Ahmed Cevdet (1998). **Nevâdirü’l-Âsâr fî Mütâla‘atî’l-Eş‘âr**, (Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu – Mehmet Sarı), Ankara: Anıl Matbaa.
- SOLMAZ Süleyman (2005). **Ahdî ve Gülşen-i Şu‘arâ’sı (İnceleme – Metin)**, Ankara: AKM Yayınları.